

MARZENA H. HELIAK

Politechnika Wrocławska

**AGLOMERACJA WAŁBRZYSKA
JAKO OBSZAR KSZTAŁTOWANIA SIĘ
WSPÓŁPRACY MIĘDZYGMINNEJ
W ŚWIETLE DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH
I WSTĘPNYCH BADAŃ OPINII SPOŁECZNEJ**

Abstract: The Wałbrzych Agglomeration as a Region of Interdistrict Co-operation in the Light of Strategic Documents and Pilot Social Opinion Research. The specialist literature provides many approaches concerning studies of development of the municipal structure and its effect on cities' neighbourhood or region. This is an ever current subject of many studies and paths of search for sustainable development of cities and their neighbourhood. Nowadays city planning is strongly incorporated in the national municipal policy where the state's actions are targeted on sustainable development of cities and their functional areas based on their own potential which may be consequently applied in the process of development of the region or the entire country. Also, common development postulates and objectives of the communes of Wałbrzych Agglomeration respond to the new challenges set within the broadly defined municipal policies for 2014-2020. The article is based mainly on the available materials, study of literature, secondary research within diagnosis of the strategy of Wałbrzych Agglomeration developed by teams of experts including employees of the University of Economics in Katowice within the document entitled *Perspektywy rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej. Analiza sytuacyjna [Perspektywy rozwoju... 2012]*. This work includes quantitative and qualitative studies based on the mentioned results of secondary research, as well as results of pilot studies carried out in 2013 by the Author in several selected communes and cities of Wałbrzych Agglomeration.

Key words: Agglomeration, functional area, municipal policy.

Wprowadzenie

W opracowaniu poruszono problematykę rozwoju w obszarze funkcjonalnym miasta na przykładzie Wałbrzycha. Planowanie miast mocno wpisuje się w Krajową Politykę Miejską i tym samym w europejską politykę spójności. „Zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju Krajowa Polity-

ka Miejska (KPM) jest dokumentem określającym planowane działania administracji rządowej dotyczące polityki miejskiej uwzględniającym cele i kierunki określone w średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz krajowej strategii rozwoju regionalnego (art. 21b). Służy ona celowemu, ukierunkowanemu terytorialnie działaniu państwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystaniu ich potencjałów w procesach rozwoju kraju” [Krajowa Polityka Miejska 2014, s. 5].

W woj. dolnośląskim dla zapewnienia spójnego podejścia terytorialnego realizowane będą:

- „– *Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), wykorzystywane dla rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych zlokalizowanych w przestrzeni województwa.*
- *Kontrakt Dolnośląski (KD), pozwoli ukierunkować wsparcie na wybrane obszary województwa w oparciu o zdiagnozowane potrzeby, przełamując bariery rozwojowe oraz wykorzystując ich potencjał endogeniczny. Instrument będzie kierowany do wybranych obszarów województwa przez pryzmat terytorialnego wymiaru polityki rozwoju zawarty w SRWD 2020.*
- *Zrównoważony Rozwój Miast (ZRM), będący narzędziem wspierającym poprawę konkurencyjności miast, rozwój miejskich obszarów zdegradowanych, poprawę jakości życia mieszkańców, wzrost ich aktywności zawodowej oraz ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów miejskich, będzie realizowany w miastach stanowiących centra rozwoju subregionalnego i lokalnego” [Gawlik 2013].*

Na tle tak zarysowanej polityki rozwoju i KPM oraz nowych narzędzi w planowaniu regionalnym Aglomeracja Wałbrzyska ma szanse na zdobycie środków finansowych do dalszego rozwoju. W zaktualizowanym *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*¹ obszar ten został wyodrębniony jako miejski obszar funkcjonalny o znaczeniu regionalnym (MOF) [PZPWD 2014].

Przedmiotem badań jest Aglomeracja Wałbrzyska (AW), jako obszar kształtowania się współpracy międzygminnej, a także ocena i postrzeganie przez mieszkańców tego obszaru jako pewnej całości, w której można realizować różne potrzeby m.in.: miejsce zamieszkania i pracy, edukacyjne, zdrowotne, rekreacyjne. Istotnym materiałem dla procesu badawczego były opracowania strategiczne wspierające integrację AW, początkowo 14 miast i gmin, a obecnie 23 jednostki samorządu terytorialnego oraz badania ankietowe o charakterze sondażowym (wstępne). W badaniu przyjęto hipotezę, że efektywna polityka rozwoju obszaru AW jest zależna od pozytywnego postrzegania tego obszaru przez mieszkańców oraz zadowolenia z poziomu i jakości życia.

W celu weryfikacji tej hipotezy postawiono następujące pytania badawcze:

- Czy istniejące plany rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej są wystarczającym warunkiem osiągnięcia założonych w nich celów?
- Jak mieszkańcy postrzegają obszar Aglomeracji Wałbrzyskiej?

¹ W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego* zostały wydzielone miejskie obszary funkcjonalne ośrodków regionalnych m.in. Wałbrzych.

1. Obszar Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz ważniejsze działania i opracowania strategiczne

Obszar funkcjonalny według Krajowej Polityki Miejskiej jest ukierunkowanym terytorialnie konkretnym działaniem państwa w kierunku szeroko rozumianego rozwoju z zachowaniem zrównoważonego rozwoju miast i obszarów funkcjonalnych, bazujących na endogenicznym potencjale [Krajowa Polityka Miejska 2014, s. 15]. Ważnymi zasadami w kreowaniu polityki miejskiej ujętymi w *KSRR 2010-2020* jest podporządkowanie się, w myśl zasady integralności, krajowej polityki miejskiej polityce rozwoju. Przyjmuje się także zintegrowane podejście terytorialne w rozwoju, a to łączy się z zasadą wielopoziomowego zarządzania w konkretnym obszarze. Polityka państwa, a dokładnie kreowanie polityki miejskiej sprzyja tworzeniu się większego obszaru w ramach miast np. Wałbrzycha. Tak też ten obszar został ujęty w zaktualizowanym *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*.

Agglomeracja Wałbrzyska jest przykładem powstawania funkcjonalnego obszaru miejskiego, gdzie uruchomiły się oddolne procesy kształtowania aglomeracji. Inicjatorem działań było miasto Wałbrzych, które zakładało dalszy rozwój na podstawie współpracy terytorialnej w ramach porozumienia i partnerstwa z gminami sąsiadującymi. Władze samorządowe od 2011 r. podjęły inicjatywę wyznaczenia istotnych priorytetów i dalszych kroków w rozwoju obszaru AW. Ważnymi działaniami na wspólnej drodze było wypracowanie partnerstwa między poszczególnymi gminami, a w ramach tego podpisanie porozumień o dalszej współpracy i realizacji celów z poszanowaniem środowiska i zrównoważonego rozwoju dla danej społeczności. Ważnym etapem tworzenia się AW było podpisanie dokumentu *Deklaracji Aglomeracji Wałbrzyskiej*, w którym wolę uczestniczenia we wspólnym podejściu strategicznym tworzyło 14 i później 16 gmin, m.in.: Miasto Kamienna Góra, gmina wiejska Kamienna Góra, Lubawka, Miasto Nowa Ruda, gmina wiejska Nowa Ruda, Radków, Świebodzice, Boguszów Gorce, Szczawno-Zdrój, Czarny Bór, Głuszyca, Mieroszów, Walim, Wałbrzych, Jedlina-Zdrój, Stare Bogaczowice. Warto nadmienić, że po wprowadzeniu aktualizacji *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego* miejski obszar funkcjonalny Wałbrzycha powiększył się o kolejne 7 gmin w ramach podpisania porozumienia *Deklaracji Aglomeracji Wałbrzyskiej* (ryc. 1). Nastąpiło to w drugiej połowie 2013 r., a do AW dołączyły wspomniane gminy, tj.: Gmina Miejska Świdnica, Gmina Wiejska Świdnica, Gmina Jaworzyna Śląska, Gmina Strzegom, Gmina Żarów, Gmina Dobromierz, Gmina Marcinowice. Obecnie obszar ten obejmuje 23 JST. Na ryc. 1 Przedstawiono obszar terytorialny wchodzący w skład Aglomeracji Wałbrzyskiej wynikający z podpisania wspólnej *Deklaracji Aglomeracji Wałbrzyskiej*.

W 2012 i 2013 r. dla AW powstało m.in. opracowanie: *Perspektywy rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej. Analiza sytuacyjna* wykonane przez zespół autorski UE w Katowicach, uwzględniające obszar 16 gmin. Kolejnym ważnym działaniem podejmowanym przez poszczególne miasta i gminy związanym już ze wspomnianą

Ryc. 1. Etapy przystąpienia miast i gmin do Deklaracji Aglomeracji Wałbrzyskiej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://aglomeracja-walbrzyska.pl/aglomeracja-walbrzyska> [dostęp 10.10.2014].

Deklaracją Aglomeracji Wałbrzyskiej, było wypracowanie wspólnych celów i ram działania zapisanych w *Strategii Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013-2020*². Przyjęto, że „*Strategia rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej jest efektem prac wielopodmiotowych, na które złożyły się: wizyty studialne i wywiady strukturyzowane w każdej z gmin Aglomeracji, badania statystyczno-analityczne, spotkania robocze z inicjatorami powołania Aglomeracji Wałbrzyskiej oraz opinie zebrane podczas dwóch spotkań warsztatowych (2.07.2012 i 6.08.2012) z udziałem przedstawicieli: władz poszczególnych gmin Aglomeracji, organizacji pozarządowych, biznesu, instytucji edukacyjnych i kulturalnych*” [Strategia Rozwoju Aglomeracji... 2012, s. 4]. Kolejnym etapem w budowaniu spójnego obszaru AW było rozpoczęcie realizacji projektu nr 45/MOF/2/2013 pt. *Rozwój Obszaru Funkcjonalnego Aglomeracji Wałbrzyskiej*, w ramach którego mają powstać zintegrowane opracowania, tj.: *Zintegrowany Pro-*

² *Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013-2020* opracowana w sierpniu 2012 r. stanie się integralną częścią (w formie załącznika) *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego*. Oba dokumenty będą wspólnie głosowane przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego.

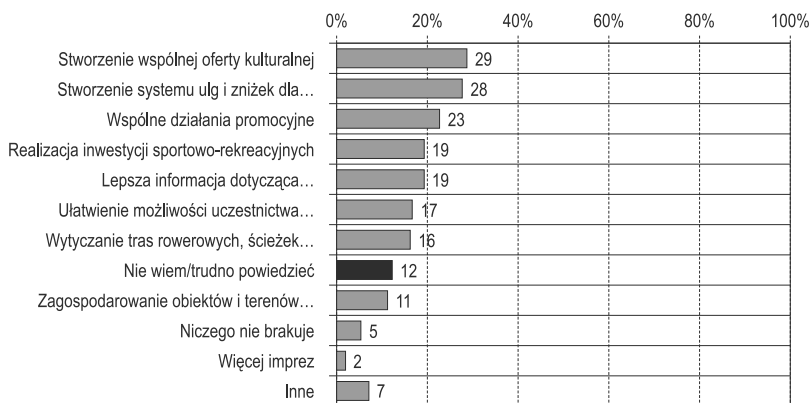
gram Transportu Publicznego oraz Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Aglomeracji Wałbrzyskiej. Środki na realizację tego projektu pochodzą z konkursu ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju przyznane w ramach *Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych*. Termin realizacji projektu został określony na lata 2013-2015. W czerwcu 2013 r. opracowano również *Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2014-2020*. Obecnie ważniejsze opracowania dotyczące rozwoju, mimo aktualności nie obejmują w pełni rosnącego terytorialnie miejskiego obszaru funkcjonalnego Wałbrzycha. Przykład ten pokazuje, że działania oddolne i podjęte inicjatywy w obszarze AW odpowiadają w sposób adekwatny na kreowaną politykę rozwoju ujętą w dokumentach strategicznych dotyczących regionu. Jednak tempo łączenia się gmin w ramach porozumień, umów i szeroko rozumianego partnerstwa, nakłada konieczność bieżącej aktualizacji opracowań i badań nad procesami społeczno-gospodarczo-kulturowymi w obszarach funkcjonalnych.

2. Potencjał i powiązania funkcjonalne Wałbrzycha w obszarze Aglomeracji Wałbrzyskiej w badaniach

Dla Wałbrzycha zostały podjęte badania dotyczące warstwy społecznej, a głównym wątkiem była weryfikacja dostępności i jakości usług w nowej strukturze społeczno-gospodarczej obszaru przyjętego w większości opracowań AW, czyli w granicach 16 gmin. W grudniu 2013 r. przedstawiono raport dotyczący badań prowadzonych w ramach projektu *Usługi publiczne jako istotny czynnik rozwoju lokalnego w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej*³, z którego wypłynęły istotne wnioski częściowo wskazane na ryc. 2 i 3. Badania potwierdziły konieczność współpracy w wielu płaszczyznach. Między innymi do takiego obszaru współpracy i nawiązania relacji oraz wzajemnego poznania się w sąsiedztwie, respondenci wskazali stworzenie wspólnej oferty kulturalnej (ryc. 2).

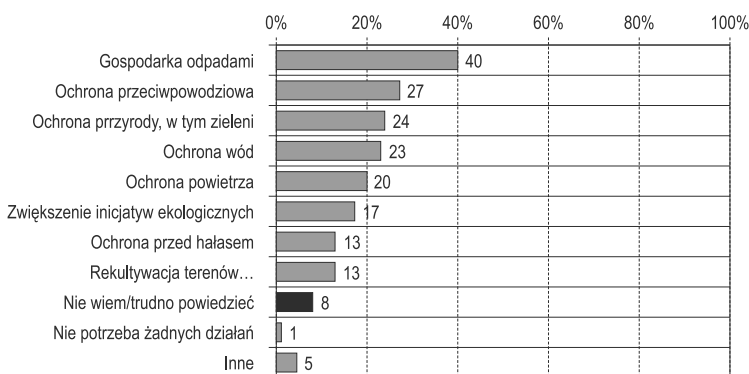
Również ważnymi obszarami, które należy rozwijać i poprawiać do nich dostępność jest służba zdrowia, edukacja wczesnoszkolna, jak również działania wpływające na poprawę stanu środowiska i kształtowanie świadomości ekologicznej mieszkańców (ryc. 3).

³ Projekt jest współfinansowany przez UE w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa, *Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2007-2013* – konkurs dotacji dla JST oraz zrzeszeń jednostek samorządu terytorialnego na działania wspierające podnoszenie dostępności, jakości i efektywności usług publicznych. Priorytet 4, działanie 4.2 w ramach projektu nr POPT.04.02.00-00-318/12 realizowanego zgodnie z decyzją Ministra Rozwoju Regionalnego nr UDA-POPT.04.02.00-00-318/12-00.

Ryc. 2. Rodzaj działań, które gmina powinna podjąć we współpracy z innymi gminami wchodzącymi w skład Aglomeracji Wałbrzyskiej, aby poprawić jakość i dostępność oferty kulturalnej i rekreacyjnej
 Źródło: [Gawlik 2013] (ryc. 2, 3).

Natomiast wiosną, na przestrzeni kwietnia i maja w 2013 r. autorka opracowania przeprowadziła wstępne badania opinii publicznej pt.: *Potencjał i powiązania funkcjonalne Wałbrzycha w obszarze AW w wybranych gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej*. Prezentowane badania mają charakter sondażowy (wstępny). Ich celem było zweryfikowanie stanu wiedzy na temat postrzegania obszaru i dokonujących się zmian w aglomeracji przez mieszkańców w kontekście powiązań komunikacyjnych, realizacji potrzeb edukacyjnych, wypoczynkowych, zdrowotnych, jak również zawodowych oraz aktywności społecznej w miejscu zamieszkania i poza swoją miejscowością czy gminą. Bazę źródłową przedstawionych w opracowaniu wniosków z analiz, stanowią rezultaty wstępnych badań przeprowadzonych metodą badań ankietowych. Analizą objęto mieszkańców wybranych gmin z obszaru Aglomeracji Wałbrzyskiej.

Ryc. 3. Rodzaj działań, które gmina powinna podjąć we współpracy z innymi gminami wchodzącymi w skład Aglomeracji Wałbrzyskiej, aby poprawić jakość środowiska naturalnego

Tabela 1

Przemiany dokonujące się w Aglomeracji Wałbrzyskiej
na tle innych dużych miast/aglomeracji w Polsce w opinii mieszkańców AW

Wskazane przemiany	Gminy							liczba wskazań	%
	Lubawka	Walim	Głuszyca	Kamienna Góra	Nowa Ruda	Radków	Jedlina Zdrój		
Bardzo dynamiczny rozwój	10	1	1	0	0	0	6	18	7
Pozytywne przemiany	9	9	6	9	5	18	7	63	24
Słaby rozwój	8	21	12	18	7	15	12	93	35
Stagnacja	3	5	2	2	3	3	4	22	8
Głęboki kryzys	8	4	8	3	2	2	3	30	11
Nie wiem	3	2	2	7	13	3	10	40	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań wstępnych [Heliak 2013] (tab. 1, 2).

Ukazane w niniejszym opracowaniu wyniki zebrano za pomocą kwestionariusza badawczego⁴. Po selekcji uzyskanych odpowiedzi do analizy zweryfikowano 256 prawidłowo wypełnionych ankiet. Do badań losowo wybrano mieszkańców m.in.: z gmin Głuszyca, Jedlina Zdrój, gm. wiejska Kamienna Góra, Lubawka, Radków, gm. wiejska Nowa Ruda i Walim. Poniżej przytoczono wybrane wyniki ze względu na podjętą problematykę i zakładane cele badawcze.

Respondenci w badaniu wskazują na działania związane z poprawą jakości życia i rozwojem AW, głównie za taki obszar uznają rozwój infrastruktury drogowej (18%), poprawę estetyki miejsc publicznych (13%). Kolejne pozytywne zmiany wzmacniające integrację obszaru AW, to tworzenie nowych miejsc pracy (12%) oraz poprawa połączeń transportu publicznego (9%). Mieszkańcy AW, identyfikują się z miejscem zamieszkania i spostrzegają widoczne zmiany (tab. 1).

Wałbrzych nadal kojarzony jest z miejscem dużych patologii społecznych (17%) i miastem biedy i brudu (16%). W świadomości społeczności lokalnej pojawił się pozytywny obraz Wałbrzycha, jako miasto handlowe (14%), miejsca wyższych uczelni (8%), czy miasto zielone (6%), jednak jest to niewielki procent w stosunku do negatywnego wizerunku (tab. 2).

Również badania potwierdziły, że mieszkańcy identyfikują się bardziej z miejscowością i gminą, w której mieszkają niż z obszarem AW.

⁴ Kwestionariusz badań składał się z czterech części. Celem pierwszej z nich było zebranie wiedzy i oceny powiązań komunikacyjnych transportu zbiorowego miejsca zamieszkania respondenta z Wałbrzychem i ważnymi usługami w miejscu zamieszkania i w obszarze AW. Celem drugiej i trzeciej części kwestionariusza, bardziej szczegółowych, było badanie zmian i ocena działań ważnych dla rozwoju AW oraz aktywność społeczna mieszkańców. Celem czwartej części było zebranie informacji o potencjale turystycznym AW. Adresatami kwestionariusza byli mieszkańcy AW. Badanie przeprowadzono w siedmiu gminach AW.

Skojarzenia dotyczące Wałbrzycha w opinii mieszkańców AW

Skojarzenia	Gminy							Liczba wskazań	%
	Lubawka	Walim	Głuszycza	Kamienna Góra	Nowa Ruda	Radków	Jedlina Zdrój		
Miasto przemysłu	29	11	5	17	8	21	8	70	9
Miasto – stolica regionu	23	16	10	10	5	19	8	68	8
Miasto dużych patologii społecznych	18	27	19	33	15	25	18	137	17
Miasto kreatywne	21	3	0	2	5	12	4	26	3
Miasto handlowe	25	20	14	33	14	19	11	111	14
Miasto jako miejsce pracy	23	22	17	15	14	15	9	92	11
Miasto wyższych uczelni	26	10	7	19	14	5	8	63	8
Miasto biedy i brudu	20	27	17	27	16	26	16	129	16
Miasto kultury i sztuki	17	6	5	10	7	7	2	37	5
Miasto zielone	22	10	3	8	4	21	6	52	6
Miasto (inne)	8	1	2	2	2	13	2	22	3

Z badań⁵ nasunął się wniosek o niewykorzystaniu do tej pory portali społeczno-sociowych w celu informacji i promocji wspólnej oferty w AW. Ponadto, portale mogą posłużyć do stworzenia platformy wymiany informacji o różnorodnych działaniach, wydarzeniach, ofertach w miejscu zamieszkania i w całym obszarze aglomeracji. Wypracowanie i wdrożenie efektywnego modelu przepływu informacji w szerokim zakresie między poszczególną gminą w AW a jego mieszkańcami daje szansę na rozwinięcie relacji i wzajemnego poznania się, a tym samym utożsamiania się z całym obszarem aglomeracji.

Podsumowanie

Zaangażowanie władz samorządowych, społeczności lokalnej oraz ważniejszych aktorów było obecne w tworzeniu dokumentów strategicznych dla Aglomeracji Wałbrzyskiej umożliwiło wspólne wypracowanie optymalnych działań w ramach dokumentów strategicznych. Deklaracja AW stała się nie tylko symbolicznym aktem podjęcia przez władze samorządowe wspólnej drogi w rozwoju, ale była platformą porozumienia inicjującą współpracę. Przez kooperację miast i gmin zapoczątkowano wiele inicjatyw w celu poprawy jakości życia i integracji społeczno-gospodarczej

⁵ Wnioski z badań sondażowych w AW [Heliak 2013].

AW. Natomiast badania opinii publicznej umożliwiły weryfikację działań strategicznych ujętych w opracowaniach oraz zgodność tych celów z potrzebami mieszkańców AW. Do głównych wskazano poprawę infrastruktury drogowej oraz dostępu do służby zdrowia i innych usług (ryc. 2 i 3), dbałość o podniesienie estetyki miejsc publicznych i terenów zielonych (ryc. 3) oraz wzmocnienie działań informacyjno-promocyjnych (ryc. 2). Jednym z istotnych wniosków badań sondażowych [Heliak 2013] jest konieczność podjęcia działań przez władze samorządowe i innych aktorów w regionie w najbliższej perspektywie 2020, które powinny być ukierunkowane na przełamywanie stereotypów wśród mieszkańców w postrzeganiu Wałbrzycha, jako miasta biedy i brudu, czy miasta dużych patologii społecznych (tab. 2).

Bez poprawy środowiska zamieszkania (szeroko rozumiana infrastruktura), udogodnień komunikacyjnych, stanu technicznego i jakości transportu publicznego, tworzenie przyjaznego wizerunku i odpowiedniego poziomu jakości życia w Aglomeracji Wałbrzyskiej nie będzie możliwe.

Literatura

- Analiza zakresu terminologicznego obszarów funkcjonalnych*, Projekt pn. *Studium spójności funkcjonalnej we Wrocławskim Obszarze Funkcjonalnym* częściowo finansowany przez Unię Europejską w ramach programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- Deklaracja Aglomeracji Wałbrzyskiej*, dokument przedstawicieli władz 14 gmin tworzących Aglomerację, 2012, Wałbrzych.
- Gawlik D., 2013, *Fundusze Strukturalne w perspektywie 2014-2020*. Materiał szkoleniowy w ramach projektu pt: *Usługi publiczne jako istotny czynnik rozwoju lokalnego w gminach Aglomeracji Wałbrzyskiej*, w ramach projektu nr POPT.04.02.00-00-318/12 realizowanego zgodnie z decyzją Ministra Rozwoju Regionalnego nr UDA-POPT.04.02.00-00-318/12-00, Wałbrzych.
- Heliak M. H., 2013, *Badania sondażowe. Potencjał i powiązania funkcjonalne Wałbrzycha w obszarze AW*, przeprowadzone w ramach zajęć na PWSZ w Wałbrzychu przez studentów Gospodarki Przestrzennej, kwiecień – maj, Wałbrzych, mat. niepub.
- Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030*, Monitor Polski, Poz. 252, 2010, Warszawa.
- Krajowa Polityka Miejska*, projekt, wersja I, 2014, MliR, Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie*, 2010, MRR, Warszawa.
- Perspektywy rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej. Analiza sytuacyjna*, 2012, opracował zespół pracowników UE w Katowicach, Wałbrzych.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego*, Perspektywa 2020 (Uchwała nr XLVIII/1622/2014), 2014; Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej 2013-2020*, 2012, Wałbrzych.